

ВИГУКОВІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ПРИЗМІ ЯЗИЧНИЦЬКОЇ ТА ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОДЕЛЕЙ СВІТУ: ПРАГМАТИКО-АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Галина Кузь. Вигуківі фразеологізми в призмі язичницької та християнської моделей світу: прагматико-аксіологічний аспект.

У статті проаналізовано фольклорні функції вигуківих паремій з погляду язичницької та християнської моделей світобачення. Автор звертає увагу на різні механізми взаємодії зі світом через магію слова язичника та християнина, а також підкреслює глибоке язичницьке коріння всього пласта вигуківих фразеологізмів.

Ключові слова: вигуківий фразеологізм, фольклорні функції, магічна функція, паремія.

Галина Кузь. Междометные фразеологизмы в призме языческой и христианской моделей мира: прагматическо-аксиологический аспект.

В статье рассматриваются фольклорные функции междометных паремий под углом зрения языческого и христианского мировосприятия. Автор подчеркивает отличия в механизмах влияния на мир с помощью слова язычника и христианина, а также акцентирует внимание на глубоких языческих корнях междометных фразеологизмов.

Ключевые слова: междометный фразеологизм, фольклорные функции, магическая функция, паремия.

Halyna Kuz. Exclamation Idioms in terms of pagan and Christian world models: pragmatic-axiological aspect.

In this article folk functions of exclamation idioms are analyzed from the point of view of the pagan and Christian models of worldview. The author pays attention to the different mechanisms of intecation with world with a help of the word magic of a pagan and a Christian. Also he emphasizes on the deep pagan root of interjective phraseology.

Key words: exclamation idioms, folk functions, magic function, paremia.

Здатність паремій (фольклорних текстів репродуктивного типу) програмувати і пояснювати життєві ситуації відзначалася фольклористами-дослідниками, наприклад, весільних пісень, замовлянь, колядок, які в текстах названих жанрів знаходили подробиці обрядової поведінки виконавців. На цій підставі співвідношення „текст – ситуація” доцільно розглядати, беручи до уваги, що не тільки ситуація може породжувати тексти, але й тексти породжують ситуацію [2, с. 364]. Такий підхід, на наш погляд, є перспективним при вивченні вигуківих фразеологізмів (ВФ): вичленовування в них фольклорного (ситуативного) рівня, тобто з’ясування не лише мовних функцій ВФ як знаків емоцій, але й фольклорних функцій як моделей певних життєвих ситуацій розширює можливості їх культурно-антропологічної інтерпретації. Аналіз цих фразеологічних (і фольклорних) одиниць з погляду „текст – ситуація” дає змогу простежити механізми взаємодії людини зі світом, уявлення людини про взаємозв’язок сил та розвиток цих уявлень, зокрема й під впливом зміни релігійної парадигми.

Матеріал для дослідження дібраний із найвагоміших пареміологічних праць ХІХ-ХХ ст. та сучасних лексикографічних видань, а також творів художньої літератури (див.: список джерел). Об’єктом дослідження є функціональні характеристики ВФ, встановлювані нами як на підставі фразеологічних значень, зафіксованих словниками, так і з допомогою аналізу коментарів укладачів пареміологічних праць, аналізу контекстів тощо, та механізми реалізації цих функцій.

Розгляд ВФ з погляду функціональної природи дає підстави відносити їх до тих явищ народної культури, де міфічний світогляд дуже відчутний. Незалежно від часу походження кожного окремо взятого тексту, основним його засобом впливу, своєрідним інструментарієм виступає магія. Це стосується не лише жанрів прокльонів чи добрих побажань, але й інших жанрових різновидів ВФ (клятьв, відворотних формул, оберегів тощо).

Вагоме значення слова з його магічною функцією в житті праслов’ян демонструють ВФ: *Дай Боже в добру годину сказати!* (Ф., I, с. 368); *Коби не вречи!* (Ф., I, с. 273); *Нівроку йому!* (Б.-Н., с. 366); *Не проти ночі згадуючи!* (Н., с. 374); *Бодай не казати!* (СУМ, IV, с. 70); *Не поминайте лихом!* (СУМ, IX, с. 571); *Згадуйте добрим словом!* (ФСУМ, I, с. 217); *Світили би сі його слова!* (Ф., III, с. 119); *Бог би з тебе говорив!* (Ф., I, с. 66); *Дякуємо за слово добре!* (Ф., I, с. 75) і т. ін. Наведені фразеологізми виражають розуміння того, що сказані в певний („добрий”, „злий”) час і з певними („лихими”, „добрими”) емоціями слова можуть здійснитися. Віру в дієвість слова

опосередковано відображують і фразеологізми: *Легко би ти сі гикнуло!* (Ф., II, с. 338); *Най ті си легко гикне!* (Ф., II, с. 338), у яких зафіксовано уявлення, що гикається тоді, коли згадують добрим (легко гикається) або лихим словом. Про те, що слово відіграло вагому роль у язичницьких ритуалах, свідчать і фразеологізми, що не належать до вигукового типу: *заказана дорога* (ФСУМ, I, с. 196); *заговорити зуби* (ФСУМ, II, с. 193) тощо. Насправді, примітивна (як нам сьогодні здається) людина боялася не ока, а думки, яка могла матеріалізуватися поглядом, словом або жестом. Російська дослідниця М.Х. Шахбієва вважає, що думка й воля мають одне джерело і первісно вони не диференційовані, хоч поступово їх функції розходяться: воля стає провідником думки, а втілена думка набуває форми своєї завершеності - виконання [7, с. 323].

Отже, прагматичною основою утворення цілого пласта вигукової фразеології є древні уявлення людей про дієві властивості слова, наділення його магічною силою. Вербальна магія у формі замовлянь, прокльонів, клятв, відворотних формул тісно пов'язана з магією ритуальною.

Магічну функцію слова як феномен людського світорозуміння філологи й фольклористи досліджували в основному на матеріалі замовляльно-заклинальної поезії. Розглядаючи замовляння як реліктові залишки язичницької релігії праслов'ян, О. Афанасьєв писав, що вони „є одними з найважливіших і найцікавіших матеріалів для дослідників доісторичної старовини, бо зберегли для нас дорогоцінні свідчення, відголоски поетичних уявлень глибокої давнини” [1, с. 43–44]. На думку вченого, основний зміст замовлянь як давніх язичницьких молитов – це натуралістичний міф, міф про стихії природи. А. Афанасьєв вважав, що якщо в пізніших замовляннях і трапляються імена християнських святих, то це тільки результат оновлення, підстановки, заміни язичницьких імен християнськими [1, с. 45].

На функціональній аналогії замовлянь і молитов акцентує свою увагу і М. Новикова у статті „Прасвіт українських замовлянь”: „Замовляння – це молитвослов язичництва, своєрідний „требник” давнього слов'янина; вони складають над-текст: діалог Людини з Космосом – як він склався на східнослов'янському ґрунті” [5, с. 8].

Однак М. Крушевський у праці „Заговори как вид народной поэзии” наполягає на тому, що замовляння – це не молитви, а побажання-чари. Він аргументує це тим, що форма замовляння передбачає порівняння бажаного з чимось схожим, що вже існує [4, с. 8]. Російський етнограф, на нашу думку, має рацію, коли вказує на відмінність між молитвами і замовляннями. Вдалою є й назва-означення *чари*, адже корінь цього слова досить точно відображає суть заклиального жанру і справедливо відносить замовляння до сфери своєрідного чародійництва, яка аж ніяк не асоціюється з молитвою.

Дискусія щодо подібності й відмінностей між замовляннями та молитвами могла б бути вирішена так: спільним компонентом цих понять є їх функція – впливати на світ засобом слова; відмінність між ними полягає в різних механізмах впливу, дієвості, закладених світоглядними відмінностями язичницької та християнської доктрин. Для язичника світ – це насамперед природа, довкілля, і взаємодія з ним відбувається, по-перше, в межах матеріального світу; по-друге, воля людини в такій взаємодії є вагомою, якщо не визначальною.

У християнстві світ – це і внутрішній світ людини, якісними ознаками якого є гармонія (дисгармонія), спокій (неспокій), умиротворення тощо. Для впливу на внутрішній (духовний) світ християнство створює інший, ніж язичництво, механізм взаємодії – розмову з Богом, молитву. Неодмінним компонентом механізму дієвості молитви, на відміну від язичницьких замовлянь, є смирення, визнання вторинності людської волі.

Вигукова фразеологія і замовляльна магія у контексті фольклорних функцій не лише виявляють багато спільного у своїй природі – значний корпус вигукової фразеології складає частину замовлянь, інша частина вигукових фразеологізмів демонструє генетичну похідність від замовляльних текстів (за структурними, семантичними і функціональними характеристиками). Це довела у статті „Жанровая дифференциация заговорно-заклинательной поэзии” російська дослідниця В. Харитонова. [6, с. 8].

Відсутність у заклиналих пареміях (за термінологією В. Харитонової) прямої вказівки на мотив зіставлення чи уподібнення, не означає, проте, що магічна функція в них виражена з меншою інтенсивністю. Аргументом на користь думки, що у простих за будовою ВФ (заклинальних пареміях) у невираженій або згорнутій формі все ж присутній зіставний, аналогічний компонент, є існування численної групи фразеологізмів з компонентами **так, такий**: *Щоб тобі так жисть!* (Н., с. 321);

Щоб ти так дихав! (Н., с. 321); *Бодай ти так здоров був по тій правді!* (Ф., II, с. 174); *Абим так діждав до вечора, як то не правда!* (Ф., I, с. 570); *Абис так здоровле мав!* (Ф., II, с. 176); *Абим такий день мав!* (Ф., I, с. 536).

У частини ВФ аналогія присутня у формі порівняння та метафори. Розгорнені порівняння, як правило, характерні для добрих побажань: *Бувай здорова, як риба, гожа, як рожса, весела, як весна, робуча, як пчола, а богата, як земля святая!* (Ф., II, с. 174); *Будь здорова як корова, а плодюча як земля!* (Ф., II, с. 174); метафори – для формул етикету: *Сідайте, най усе добре сідає!* (Ф., II, с. 173); а іноді й для недобрих побажань: *Бодай єс здименів!* (щоб ти шез, як дим) (Ф., II, с. 173) (порівн.: *З хати димом, з двора вітром!...неси все зле-лихе за собою* (Н., с. 375)). Наявність магії уподібнення як компонента побажань засвідчує і С. Богдан: „Побажання є елементами замовлянь, побудованих на основі магії уподібнення. На Гуцульщині, приміром, ідуть в купальську ніч жінки туди, де є жито й пшениця, купаються й приповідують: *Абисьмо були такі величні, як жито-пшениця, аби сі до нас лихо не чіпало!* (Богд., с. 278)” [3, с. 254].

Мотивація побажання (доброго чи злого) також часто здійснюється за принципом аналогії. Це ще раз підкреслює споконвічність, системність, підсвідомий характер зв'язків за аналогією, адже експресивні формули використовуються у спонтанному, часто афективному мовленні, коли про свідомий добір слова чи репліки говорити годі. Це відзначали збирачі паремій у коментарях до дібраного матеріалу: *А застив бис на місци!* (кленуть лінивого) (Ф., II, с. 159); *Око би ті вилізло!* (говорять завидуючому чоловікові) (Ф., II, с. 475); *Витєг бис зуб!* (кленуть злодія, що витяг щось із воза на ярмарку) (Ф., I, с. 193); *Покривило би ти руки й ноги!* (коли хтось щось зробив криво) (Ф., II, с. 309); *Щоб тобі руки покорчило!* (Н., с. 192); *Бодай ти каменем сів!* (уживається як проклін, звернення до непосидючого) (СУМ, IX, с. 274).

М. Новикова вважає, що принцип паралелізму, аналогії витворився в архаїчному світорозумінні як наслідок відсутності у свідомості праслов'янина поділу на добро і зло, на причину і наслідок. „Язичництво не дуалістичне – воно амбівалентне. В його світі нема двох володарів – Добра і Зла – в ньому є плазмова плинність „корисного” і „шкідливого” [5, с. 27].

Механізми дієвості вербальної магії ілюструє древня язичницька присяга, тому що вона реалізовувалася в накликанні на свою голову різних нещасть – у випадку, якщо дана мовцем обіцянка буде порушена або якщо його свідчення брехливі. Вважається, що присяга – це водночас і самозакляття, відоме українцям із дуже давнього часу: людина врочисто й при свідках сама кличе на себе нещастя, якщо не виконає обіцяного. Необхідність клятви пов'язана з такою ситуацією, коли будь-якими логічними способами довести істинність якої-небудь інформації неможливо. У такому випадку використовуються божби – такі формули, у яких є звертання до віри людини в існування божественних сил, тобто якщо ти віриш у буття Бога, то повір у правдивість моїх слів: *Як Бог на небі!* (Ф., II, с. 90); *Вір же Богові!* (Н., с. 313); *Присяг Богу!* (Н., с. 313); *Йй богу!* (Н., с. 313); *Як Дух Свят!* (Н., с. 313); *Присяй Богу!* (Ф., I, с. 85); *Як ми Бог милий!* (Ф., I, с. 90).

Сенс клятви полягає в накликанні на себе покарання вищих сил у разі невиконання обіцянки або неправдивості свідчень: *Най мене Господь скарає!* (Ф., I, с. 436); *Скариж то мі Господи!* (Ф., I, с. 437); *Скарай мене Боже на гладкій дорозі!* (Ф., I, с. 86); *Так міні Боже допоможи!* (Ф., I, с. 86); *Нехай мене Бог забуде, як я тебе забуду!* (Ф., I, с. 83); *Бог мене вбий!* (Ф., I, с. 69); *Бігме!* (Ф., I, с. 437); *Грім мене побий!* (ФСУМ, I, с. 151); *Хай мене святий хрест поб'є!* (СУМ, IX, с. 139); *Грім би мене вдарив!* (СУМ, XI, с. 618).

Частина дібраних нами заклинань мають у своїй основі своєрідне закладання життя: *Бодай я додому не дійшов!* (Н., с. 312); *Бодай же я неділеньки святої не діждала!* (Н., с. 312); *Щоб я жила, що правда!* (Н., с. 312); *Щоб я так на світі була!* (Н., с. 312); *А щоб мене до вечора на лаві положили!* (Г., II, с. 337); *Абих так з головов був!* (Ф., I, с. 382); *А щоб мене до вечора посередині хати побачили!* (Н., с. 313); *А щоб надо мною ворони кракали!* (Н., с. 313); *Абим завтрашнього дня не дочекав, коли то неправда!* (Ф., I, с. 536); *Най мене грім уб'є!* (Ч., с. 216); *Най мене викришит до пня!* (Ч., с. 216); *Най мене тут смерть найде!* (Ч., с. 216); *Щоб я луснув!* (СУМ, IV, с. 558); *Голову даю на відріз!* (Ф., I, с. 536); *здоров'я: Та нехай в мене стільки болячок!* (Н., с. 312); *Щоб мені печінку роздуло!* (СУМ, VIII, с. 672); *Бодай мені очі повилазили!* (Н., с. 312); *Най мене бола утне!* (Ч., с. 216); *Кобих так дужий!* (Ч., с. 32); *добробуту: Аби ми такий день був!* (Ф., I, с. 536); *Абим такий день мав!* (Ф., I, с. 536); *Абим так нинішній день опровадив!* (Ф., I, с. 536).

Відобразилися у жанрі клятви язичницькі уявлення про чисті та нечисті сили. Зокрема, із

культу землі пов'язані закляття: *Нехай я провалюся!* (СУМ, VIII, с. 129); *Провалитися мені крізь землю!* (СУМ, VIII, с. 129); *Бодай мене сира земля вкрила!* (Ф., II, с. 180); *Щоби я під сиру землю заповся!* (Ф., II, с. 180); *Землю тобі з'їм!* (Б.-Н., с. 153); *Землі з'їм!* (Н., с. 312); *Щоб нас живих земля пожерла!* (Н., с. 312); залишки культу вогню (а точніше, сонця) збереглися у клятвах: *Щоб я до світа сонця не бачив!* (Н., с. 312); *Бодай єс так видів сонце, а я не!* (Ф., I, с. 164).

Частина клятв базується на зверненні не до божественних світлих сил, а навпаки – до сил нечистих: *Най мене дідько возьме!* (Ф., I, с. 592); *Чортів син буду!* (СУМ, XI, с. 365); *Щоб я був тричі проклятий!* (СУМ, VIII, с. 202); *Сучий син буду!* (Н., с. 313); *Проклятий (песький, чортів, та ін.) син буду!* (СУМ, IX, с. 179). Це ще раз підкреслює той факт, що в діалозі зі світом значущими, важливими є обидві частини протиставлень **світле – темне, чисте – нечисте, добро – зло** тощо. Лише незначна частина клятв актуалізує суспільні цінності: *Бодай єм відвідав Іванову хату!* (клянеться чоловік тюрмою) (Ф., I, с. 205); *Турецький син буду!* (Н., с. 313); *А щоб же я тричі ляхом став!* (СУМ, XI, с. 11).

С. Богдан у праці „Мовний етикет українців: традиції і сучасність” справедливо відзначає, що божба є не врочистим варіантом присяги [3, с. 313]. Відзначена дослідницею втрата фразеологізмами-клятвами урочистості, експресії ілюструє характерну для етикетних фразеологізмів тенденцію до нівелювання емоційно-виражальних функцій на користь контакторегулювальних. Навіть релігійні постулати (*Не взивай надаремно імені Господа Бога твого!*) не змогли протидіяти універсальності етикетних мовленнєвих формул, до яких, у певному сенсі, належить і клятва.

Відворотні формули дуже близькі за магічною функцією до привітань, віншувань. Їх специфіка полягає лише в тому, що вони використовуються з необхідності уберегтися від якоїсь наявної загрози, тобто їх дієва сила спрямована на мовця, а не на співрозмовника.

Найбільша група ВФ-оберегів має християнську світоглядну основу і базується на взиванні до Бога, Духа Святого, Матері Божої, святих тощо: *Не дай Господи чого!* (Ф., I, с. 436); *Не доведи, Господи!* (Ф., I, с. 436); *Хай Господь милує!* (Г., I, с. 318); *Борони Боже від випадку!* (Ф., I, с. 178); *Боже борони та відверни!* (Ф., I, с. 72); *Не дай того, Боже!* (Ф., I, с. 83); *Не дай Боже таке пациту!* (Ф., II, с. 506); *Крий світ!* (Б.-Н., с. 323); *Заступи Господи!* (Ф., II, с. 159); *Господи, зішли духа свого!* (коли хто дурниці плете, чіпляється до сварки) (Ф., I, с. 433); *Дух святий з нами!* (Н., с. 375); *Дух святий при хаті і при нас!* (Н., с. 375); *Нехай спас боронить!* (СУМ, IX, с. 490); *Сохрань, Мати Божа!* (Н., с. 128); *Крий, Мати Божа!* (Н., с. 128). Як бачимо, охоронною функцією в таких фразеологізмах наділяються світлі божественні сили, саме звертання до яких (називання святих імен) має вберегти мовця від усяких бід.

Християнські традиції, приписи демонструють фразеологізми *Прости, Господи!* (як припало сказати що недобре) (Н., с. 375); *Нехай сей день свят буде!* (як у свято про роботу кажуть) (Н., с. 375); *Хвалити Господа, всі-смо здорові!* (Ф., I, с. 437). Своєрідними оберегами є фразеологізми *Аби Бог гіршим ніколи не карав!* (Ф., I, с. 332); *Аби гірше не було!* (Ф., I, с. 332); *Бодай тільки лиха!* (Ф., I, с. 347), які виражають смирення, підкорення обставинам, що склалися.

Язичницькі погляди відбивають охоронні формули проти нечистої сили: *Дідько – бодай моци не мав!* (Ф., I, с. 588); *Щезай дідьку від мене!* (Ф., I, с. 595); *Най все зле минає!...щезає!* (Ф., II, с. 189); *На тобі, чорте, груш, тільки мене не руш!* (Б.-Н., с. 85); *Не проти ночі згадуючи!* (Н., с. 374); *Гой – бодай му фай било!...фоц було!* (із відцуранням про нечисту силу) (Ф., III, с. 216); *Щезни та пропади від мене!* (Ч., с. 54); *Най від нас щезає!* (Ч., с. 200). У наведених фразеологізмах людина без посередництва вищих сил, виголошуючи відповідні слова, має на меті вберегтися від небезпеки, персоніфікованої в образі чорта, дідька, біди тощо.

Використовують охоронні формули і проти небажаного (недоброго) впливу інших людей, які можуть поганим поглядом, словом, думкою завдавати шкоди: *Ні в року йому!* (Б.-Н., с. 366); *Цур очей поганих!* (Н., с. 374); *Най сі преч каже!* (Ф., II, с. 588); *Бодай му пек!* (Ф., II, с. 507); *Пек і осина тобі!* (Ф., II, с. 507); *Напрасниця, обійди около!* (Н., с. 204); *Коби не вречи!* (Ф., I, с. 273); *Тіпун тобі на язик!* (СУМ, XI, с. 629); *Одкаснись од мене й од лиця мого!* (при цьому треба плювати в очі) (Н., с. 590); *Пропав бесь, не снів би ся!* (Луч., с. 179); *Камінь у зуби, печина в груді!* (Н., с. 374); *Сіль тобі та печина з лихими очима!* (Н., с. 374) (наприклад: *Траплялося, що й Іван звертався до Юри, але за кожним разом стрічаючи погляд чорних пекучих очей мольфара, спльовував непомітно: Сіль тобі в оці!* (Коц., с. 229); *Подивись, як виглядає! Не приснив би ся! Бог святий з нами...* як сатана! (Вор., с. 320)).

Вигуків фразеологізми-обереги іноді вказують на конкретні уявлення про події, що можуть бути пов'язані із заподіянням біди, такі фраземи виявляють тісний зв'язок із народними повір'ями: *Такий гаразд не снів би сі!* (при згадці про покійника) (Ф., I, с. 319); *Кукуріку на свою голову!* (як курка заспіва, то вона віщує біду) (Н., с. 52).

Вербальна магія у формі стійких словесних формул, як бачимо, може мати попереджувальну функцію, що й демонструє аналізований розряд ВФ. Наведені фразеологізми виявляють існування кількох механізмів попередження усяких бід. По-перше, для відвернення лиха можна відмежуватися від нього (пор.: *Цур – божество кордонів, меж; відцуратися*), іноді з допомогою божественної сили: *Цур очей поганих!* (Н., с. 374); *Цур – наше місце свято!* (Н., с. 376); *Най сі преч каже!* (Ф., II, с. 588); *Нехай ся пріч каже!* (Ф., II, с. 588) (пор.: *пріч – опріч, окрім*); *Аби попри мене, аби не в мене!* (Ф., I, с. 1); *Господи, будь при мні!* (Ф., I, с. 432); *Крий Боже!* (Г., II, с. 307); *Ховай Боже!* (СУМ, XI, с. 100); *Дух святий при хаті та й при нас хрещених!* (Ф., II, с. 77). По-друге, смирення, підкорення обставинам також є фактором забезпечення від усяких негараздів: *На все Божя воля!* (Ф., III, с. 43); *Дійся Божя воля!* (Ф., II, с. 2). По-третє, біду можна заклясти, і тоді вона не матиме над людиною влади: *Гой – бодай моци не мав!* (оговіркою про чорта) (Ф., III, с. 216); *Щезни сатано!* (Ф., III, с. 58); *Гі на тя, пек тобі, осина!* (Н., с. 184); *Тю на дурного!* (Б.-Н., с. 360); *Цуцу босий!* (Н., с. 496); *Мовчи лихо – аби тихо!* (Н., с. 241); *Нехай тес лихо буде тихо!* (Н., с. 241). По-четверте, закляттям нечисть можна перевести в інше місце: *На пса уроки, на kota помій!* (Н., с. 519); *Щезни бідо в безвісти!* (Ф., I, с. 51); *Плюй на свою голову!* (Н., с. 297); *Плюй на свій слід!* (Н., с. 297).

Відтворені у ВФ-оберегах механізми запобігання небажаним обставинам демонструють контамінацію в народному світосприйнятті язичницької та християнської світоглядних доктрин. Заклинання нещастя, тварин, людей, переміщення нечистих сил шляхом вербальної магії в предмети навколишнього світу мають виразні язичницькі корені. І навпаки, формули, змістом яких є смирення, прикликання на допомогу вищих божественних сил (Бога, Святого Духа, Божої Матері) відображають настанови християнської релігії.

У вигуківій фразеології, як бачимо, виразно простежується християнізація культури слов'ян-язичників, результатом якої, на думку Є. Бартмінського, стало створення культури на основі особливого типу народно-християнської релігійності [2, с. 436]. Ця культура, як уважає М. Новикова, твориться на засадах свідомості двовірної: ані цілком християнської, ані вповні язичницької, а такої, що прагне поєднати обидва ці світобачення та світорозуміння, породжуючи в людській душі комплекс тривоги, провини, розладу [5, с. 27–28]. Осмислення й усвідомлення системи цінностей і орієнтирів, закодованих у слові, фразеологізмі, дасть можливість глибше зрозуміти сучасну культурну парадигму, віднайти ключ до розв'язання нинішніх проблем.

Література

1. Афанасьев А. Н. Поэтические воззрения славян на природу / А. Н. Афанасьев. – М.: Изд. К. Солдатенкова, 1865–1869. – Т. 1–3.
2. Бартминский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Е. Бартминский. – М.: Индрик, 2005. – 528 с.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 478 с.
4. Крушевский Н. Заговоры как вид народной поэзии / Н. Крушевский. – Варшава, 1876. – 126 с.
5. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь / М. Новикова // Українські замовляння. – К.: Дніпро, 1993. – С. 7–27.
6. Харитоновна В. И. Заговорно-заклинательный текст: композиционные основы воздействия на пациента и заклинателя / В. И. Харитоновна // Филологические науки. – 1991. – № 5. – С. 45–54.
7. Шахбиева М. Х. Структура формулы пожелания (на материале нахских языков) / М. Х. Шахбиева // Фразеология в аспекте культуры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 318–329.

Джерела

1. **Б.-Н.** – Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / П. П. Білецький-Носенко. – К.: Наук. думка, 1966. – 423 с.
2. **Богд.** – Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 478 с.
3. **Вор.** – Воробкевич С. Вибрані твори / С. Воробкевич. – К.: Дніпро, 1987. – 360 с.
4. **Г.** – Грінченко Б. Словарь української мови / Б. Грінченко. – Т. 1–4. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958.

5. **Коц.** – Коцюбинський М. Твори в 2-х томах / М. Коцюбинський. – К. : Наук. думка, 1988.
6. **Луч.** – Лучкай М. Граматика слов'яно-руська / М. Лучкай. – К. : Наук. думка, 1989. – 192 с.
7. **Н.** – Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М.Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
8. **СУМ** – Словник української мови: в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970-1980.
9. **Ф.** – Галицько-руські приповідки / зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко. – Т. 1–3. – Львів, 1901–1910.
10. **Фед.** – Федькович Ю. Твори / Ю. Федькович. – К. : Наук. думка, 1985. – 576 с.
11. **ФСУМ** – Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови / Г. М. Удовиченко. – Т. 1–2. – К. : Вища шк., 1984.
12. **Ч.** – Черемшина М. Твори / М. Черемшина. – К. : Наук. думка, 1987. – 448 с.